

Kritika tzv. moderního člověka u Carla Schmitta a její přesahy

CARL SCHMITT'S CRITIQUE OF CO-CALLED MODERN MAN AND ITS OVERLAPS

Petr Slováček¹

Abstrakt: Článek se zabývá Schmittovou kritikou modernity a jejími antisemitskými přesahy, a to na pozadí způsobu, jímž Schmitt konstruoval centrální pojem své teorie politična – nepřítel. Koncept nepřítel se tak v Schmittově díle postupně vyvíjí. V předvýmarském období, v němž vznikají především významné texty *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen* a Theodor Däublers „Nordlicht“, je nepřítelem především moderní, individualistický člověk či moderní duch. V období výmarském se pak z nepřítel stává již nepřítel politična, kterého Schmitt bohužel a velmi odpudivým způsobem identifikuje v textech nacistické diktatury s židovským myšlením příliš vázaným na abstraktní zákon. Závěr článku je následující: politická teorie Carla Schmitta je založena na antiindividualistické a téměř úplně negativní antropologii, která je doprovázená teorií sekularizace popisující proces neutralizace a depolitizace lidského života, který tak ztrácí na vážnosti. Tento způsob života postrádajícím jakoukoliv transcendenci a utápějícím se pouze v obstarávání je pak pro Schmitta životem velmi bídným a neautentickým. Celou tuto komplexní problematiku pak článek hodnotí na pozadí vývoje německého katolicismu v 19. století, do jehož kontextu Schmitt náležel.

Klíčová slova: nepřítel, sekularizace, modernita, moderní člověk, politická teologie, teorie politična, antisemitismus, normativismus, filosofická antropologie.

Abstract: The presented article deals with the Carl Schmitt's critique of modernity and modern man with the consideration of its antisemitic moments, which emerged explicitly after 1933. Author shows the anthropological fundamentals of Schmitt's position, which was laid down in his early writings such as *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen* or „Nordlicht“, as to prepare to read the main texts of the Weimar era, which are especially *Die politische Theologie* and *Der Begriff des Politischen*. From this perspective, some crucial (and also shameful) texts published by Schmitt after the 1933 year are analyzed in order to state and answer the question concerning the implicit antisemitism in the anthropological and political theory of the prewar era. The conclusion of this article is as follows: Carl Schmitt political theory is based on antiindividualistic and almost completely pessimistic anthropology accompanied with the theory of secularization as a process which leads to neutralization and depolitization of the human life. The life of this sort is base and the reason for this development can be stated. In other words: the enemies of the political can be stated in a variety of ways. After the 1933 Schmitt concentrated his view on the so called Jewish roots of political and philosophical erosion of state sovereignty and the inner anarchization of the state. The article offers a polemical statement concerning the possible presupposition of this problematic attitude to Jews, which shows to be the heritage of German Catholic milieu of the second half of 19. century.

Keywords: enemy, secularization, modernity, modern man, political theology, theory of the political, antisemitism, normativism, philosophic anthropology.

¹ Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, Ústav středoevropských studií, Bezručovo náměstí 885/14, 746 01 Opava, PSlovacek@seznam.cz

Carla Schmitta² lze považovat za nejkontroverznější postavu evropského politického myšlení. Pro některé je nejmladším klasikem politické filosofie nastavujícím zrcadlo liberálnímu politickému myšlení.³ Pro jiné, jako například pro Waldemara Guriana, který ve 20. letech patřil k jeho nejnadanějším žákům, je Schmitt dvorním právníkem Třetí říše či nacionálně-socialistickým teologem se silnými antisemitskými sklony, jež se od vydání Schmittových zápisků *Glossarium* v roce 1991 staly jak nepopíratelnými, tak opět předmětem zcela odlišných interpretací.⁴ Nicméně bez ohledu na zaujaté stanovisko v aspektu obecného charakteru jeho díla platí, že Schmittův vliv na politické myšlení 20. století nelze opominout a je stejně tak rozsáhlý jako nelehce dešifrovatelný.⁵ Rovněž neutuchající zájem o jeho postavu dnes již představuje standardní součást výzkumu dějin politického myšlení, jenž dokonce prochází zřetelnou renesancí, která je z části motivována jak odmítnutím představy konce dějin, tak rapidními a mnohdy negativními geopolitickými proměnami nového tisíciletí. Z tohoto hlediska není zájem o Carla Schmitta ospravedlnitelný pouze z perspektivy dějin filosofie, a to jako příklad tzv. „zrady intelektuálů“, o niž již v roce 1946 psal Julien Benda, ale také jako varování před příliš samozřejmým vztahem k tomu, co bychom mohli nazvat západními hodnotami, k nimž nepochybně můžeme řadit především respekt k jedinci.⁶

V centru tohoto výzkumu stojí několik základních či velkých témat: teorie politická, kritika novověkého a moderního myšlení, kritika moderní společnosti a individualismu, politická teologie, teorie státu, teorie suverenity i Schmittův vztah k totalitární moci spolu s jeho antisemitismem. Za červenou nit vinoucí se napříč těmito tématy lze považovat otázku nepřítele nebo jinak řečeno základní antropologickou pozici, již vyjadřuje Hobbesovo diktum *homo homini lupus*,⁷ a to v případě, že bychom se chtěli omezit na čistou politickou teorii, nebo,

² Článek vznikl v rámci řešení projektu GA ČR 16-01543S *Antropologické předpoklady politického myšlení Carla Schmitta*.

³ WILLMS, Bernard: *Carl Schmitt – Jüngster Klassiker des politischen Denkens*, in: *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt*, QUARITSCH, Helmuth (ed.), Berlin 1988, s. 577-598. FORSYTHE, Murray: *Carl Schmitt: The Concept of the Political*, in: *The Political Classics: Green to Dworkin*, KEENS-SOPER, Maurice (ed.), Oxford 1996, str. 78-79. BALLESTREM, Karl – OTTMAN, Henning, *Politická filosofie 20. století*, Praha 1993, str. 59-86.

⁴ K základním textům tematizujícím Schmittův antisemitismus patří především MEHRING, Heinrich: *Carl Schmitt. Aufstieg und Fall*. München 2009. MOTSCHENBACHER, Alfons: *Katechon oder Großinquisitor. Eine Studie zu Inhalt und Struktur der Politischen Theologie Carl Schmitts*, Marburg 2000. GROSS, Rafael: *Carl Schmitt und die Juden*. Frankfurt am Main 2005. BALAKRISHNAN, Gopal: *The Enemy: An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. London 2002. ZARKA, Charles: *Un détail nazi dans la pensée de Carl Schmitt. La justification des lois de Nuremberg du 15 septembre 1935*, Paris 2005. Ambivalentní vnímání C. Schmitta je velmi dobře patrné z výčtu jeho možných označení, který uvádí Ruth Groh: *Mythologie der Macht, Magier des Denkens, Begriffszauberer, politischer Schwarzkünstler, letzter Ritter der Heiligen Johanna, Metaphysiker des Armageddon*. Viz GROH, Ruth: *Arbeit an der Heillosigkeit der Welt. Zur politisch-theologischen Mythologie und Anthropologie Carl Schmitts*, Frankfurt am Main 1998, str. 10.

⁵ K Schmittovu vlivu zvláště v období po druhé světové válce viz MÜLLER, Jean-Wernant: *Dangerous Mind. Carl Schmitt in Post-War European Thought*, New Haven – London 2003. LAAK, Dirk van: *Gespräche in der Sicherheit des Schweigens. Carl Schmitt in der politischen Geistesgeschichte der frühen Bundesrepublik*. 2. vyd., Berlin 2002.

⁶ BENDA, Julien: *Der Verrat der Intellektuellen*, Jerusalem 2013, str. 11.

⁷ K významu původně u Plauta se nacházejícího určení *homo homini lupus* v Hobbesově politické filosofii a k její recepci u C. Schmitta viz HERNÁNDEZ, Arias: *Donoso Cortés und Carl Schmitt eine Untersuchung über die staats- und rechtphilosophische Bedeutung von Donoso Cortés im Werk Carl Schmitts*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1998, str. 82.

tentokrát v nemalém přesahu do teologické oblasti, odkazem k jednomu z mnoha biblických textů, které Schmitt sám s oblibou uváděl či na ně odkazoval.⁸ Sama teorie politična, s jejíž systematickou formulací se setkáváme v *Pojmu politična* (1927), na rozlišení přítele a nepřítele (*Feind*) explicitně stojí. Novověké i moderní politické myšlení se pak s nepřítelem spolu se suverénem, definovaným schopností rozhodnutí či schopností určit nepřítele, rozchází. Schmittova teorie státu jako v 16. století se rodící autentické moderní politické formy neutralizující náboženské příčiny nepřátelství, jež plynuly z rozpadu evropské náboženské jednoty, je pak také diagnostikou úpadku evropského politického prostoru, a to se svým vrcholem v ustavení právních států (*Rechtstaat*) svěřujících suverenitu do rukou abstraktních zákonů, čímž je podle Schmitta skrytě dovršována vnitřní anarchizace politické jednoty státu a také jeho instrumentalizace spočívající v jeho neprůhledné vazbě na jednotlivce a jeho zájmy. A zcela jistě ne nakonec Schmitt zvláště vyhrcočeně ve svém textu k Hobbesově Leviathanu i ve svých zápiscích *Glossarium* židovské myšlení chápe jako jeden ze zdrojů fundamentálního nepřátelství vůči političnu jako takovému.⁹

A právě zkoumání role nepřítele v díle C. Schmitta je předmětem zájmu tohoto textu, a to z aspektu jeho konstrukce, jež je završena ve zmiňovaném komentáři k Leviathanovi a podržuje si svoji aktualitu i v letech poválečných, jak dokládají nejen *Glossaria*, ale i bohatá epistolární pozůstalost. Budeme při tom vycházet ze dvou základních předpokladů. Za prvé se domníváme, že nepřítel, ať je jim kdokoliv, není neměnnou daností, ale vždy více méně vědomým konstruktem.¹⁰ Zadruhé pak prostor možného zdůvodnění chápeme jako determinovaný jazykem a pojmy, jež používáme či také zavádíme a jejichž užívání ospravedlňujeme. U Schmitta zvláště platí ono „více méně vědomě“. Domníváme se totiž také, že Schmittova konstrukce nepřítele, jímž je nositel toho, co nazývá neutralizací či nepřátelstvím vůči političnu a jímž byl v období Výmarské republiky Žid implicitně a po roce 1933 Žid explicitně, může být chápána i vysvětlena jako zsekularizovaná racionalizace antisemitských stereotypů vlastních německému katolickému prostředí druhé poloviny 19. století a počátku století 20.¹¹

⁸ K přehledu biblických dokladů viz HERNÁNDEZ, Arias: *Donoso Cortés und Carl Schmitt ...*, str. 62. K způsobům jejich využívání viz LANGE, Christoph: *Mysterium Wirklichkeit. Walter Warnach und der politische Manierismus Carl Schmitts*, München 2003, str. 121.

⁹ SCHMITT, Carl: *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*. Berlin 1991, str. 18: „Denn Juden bleiben immer Juden. Während der Kommunist sich bessern und ändern kann. Das hat nichts mit nordischer Rasse usw. zu tun. Gerade der assimilierte Jude ist der wahre Feind.“ SCHMITT, Carl: *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*, 4. vyd., Stuttgart 2012.

¹⁰ Podrobněji k historickým proměnám konstrukce nepřítele a její tematizaci ve filosofii i sociologii viz PLATT, Kristopher: *Unter dem Zeichen des Scorpions. Feindmuster, Kriegsmuster und das Profil des Fremden*, in: *Feindschaft*, BREHL, M. – PLATT, K., (Eds.), München 2003, str. 13–52.

¹¹ Schmitt se narodil v roce 1888 v Plettenbergu na řece Mosele v Severním Vestfálsku-Porýní. Jeho rodina byla katolického vyznání a v rámci protestantské plettenberské enklávy v jinak převážně katolickém Porýní měla minoritní postavení. Skladba obyvatel Plettenbergu byla podle vyznání v roce 1888 následující: 3700 protestantů, 875 katolíků, 50 Židů. Podrobněji vizi HÜSMERT, Ernst: *Carl Schmitt in Plettenberg*, in: *Archivpflege in Westfalen und Lippe*, 6, 1997, str. 3–6. Schmitt vnímal pozici katolíků v Plettenbergu jako minoritní a do určité míry i stigmatizovanou. Sám ji popsal těmito slovy: „Das bedeutet: konfessionelle Minderheit in einer intensiv evangelischen, zum Teil auch protestantisch-sektiererischen Umgebung.“ Viz TOMMISSEN, Piëtt: *Carl Schmitt im Gespräch mit Dieter Groh und Klaus Figge*, in: *Over en in zake Carl Schmitt*, Tommissen, Piëtt (Ed.), Brüssel 1975, str. 92. Německé katolické prostředí druhé poloviny 19. a počátku 20. století bylo rovněž charakteristické silným antisemitismem, jenž se odlišoval od antisemitismu tradičního, a to především svou politickou rolí spočívající v těchto funkcích: homogenizační – pomáhala utvářet identitu katolického obyvatelstva

V následujícím textu se pokusíme Schmittovu konstrukci nepřítele analyzovat na několika rovinách, a to se zohledněním tematického i časového aspektu. V raných Schmittových textech se zaměříme na jeho filosoficko-antropologickou koncepci, která představuje zdroj předpokladů pro jeho další velká témata, jež Schmitt bude formulovat především v meziválečném období. V textech tohoto období se pak pokusíme vztáhnout otázku suverenity, politična i politické teologie k vypracované základní antropologické pozici, a to abychom ukázali, v jakém jsou vztahu a jak budou využity k již konkrétnímu a explicitnímu označení nepřítele po roce 1933. Z navržené perspektivy se také ukáže, že Schmittův antisemitismus můžeme také chápat jako jeden z momentů obecnější kritiky moderny a moderního člověka.

1 Právo, stát a jedinec

Pro zhodnocení Schmittovy antropologické pozice je nutné zohlednit rané Schmittovy texty, jež vznikly před koncem 1. světové války, zvláště pak *Hodnotu státu a význam jednotlivce* (1914) a *Nordlicht* (1916).¹² První text, jak sám název napovídá, je antropologického zaměření, i když jeho centrum spočívá ve filosofii práva a jedinci vyhrazuje neobvyklé a státu zcela podřízené místo.¹³ Druhý text sice spadá do oblasti literární a kulturní kritiky, ale obsahuje i velmi expresivní hodnocení tzv. moderního člověka, tedy podle Schmitta hodnocení antropologických důsledků sekularizačních a modernizačních procesů, jež v Evropě započaly zvláště v Descartově antropocentrickém díle. Oba texty a jejich hodnocení jedince tak můžeme použít jako vztažný bod nutný pro posouzení změn, jež lze nalézt v Schmittově díle výmarského období, a tím také poukázat na ty elementy, které zůstaly zachovány jako předpoklady konstrukce nepřítele jako základní kategorie teorie politična.

Hodnota státu a význam jednotlivce zkoumá vztahy mezi právem (*Recht*), státem a jednotlivcem. Vztahy mezi těmito prvky jsou naznačeny již v uvedeném pořadí. Subjektem práva je stát, jenž toto právo realizuje v proměnlivém světě jedinců, čímž tomuto jinak chaotickému světu udílí jistou míru organizovanosti a řádu.¹⁴ Nejedná se tedy o pouhý libovolně řazený výčet, ale popis hierarchie, která jedinci vytyčuje neautonomní postavení. Schmitt dokonce explicitně jedince uchopuje jako konstrukt práva.¹⁵ O jedinci a jeho hodnotě

v nepřátelském (protestantském a moderním) světě, zjednodušující – působila jako zjednodušující ideologie či prostředek k porozumění stále komplexnějšímu modernímu světu, kompenzační – pro katolické německé prostředí byl typický silný pocit méněcennosti, který antisemitismus dokázal do určité míry kompenzovat, konkurenční – antisemitismus jako protimodernizační aspekt programu katolické strany Zentrum. Podrobněji k antisemitismu a jeho funkci v německém katolickém prostředí přelomu 19. a 20. stol. viz BLASCHKE, Olaf: *Katholizismus und Antisemitismus im deutschen Kaiserreich*, Diss. Bielefeld, 1995, s. 94-105; srov. rovněž GROSS, Raphael: *Carl Schmitt und die Juden*, s. 23.

¹² Schmitt, Carl: *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*, 2. vyd., Berlin 2004. Schmitt, Carl: *Theodor Däubler „Nordlicht“*. Drei Studien über die Elemente, den Geist und die Aktualität des Werkes, 3. vyd. Berlin 2009.

¹³ K zhodnocení významu tohoto textu viz Rumpf, Helmuth: *Carl Schmitt und Thomas Hobbes. Ideelle Beziehungen und aktuelle Bedeutung mit einer Abhandlung über: Die Frühschriften Carl Schmitts*, Berlin 1971, str. 13-17.

¹⁴ Schmitt, Carl: *Der Wert des Staates...*, s. 56: „In der Mitte dieser Dreiteilung steht der Staat. (...) In ihm als Konstruktionsspunkt, wird das Recht als reiner Gedanke zum Recht als irdischen Phänomen. Der Staat ist danach das Rechtsgebilde, dessen Sinn ausschließlich in der Aufgabe besteht, Recht zu verwirklichen, ein Zustand der äußeren Welt herbeizuführen, (...)“

¹⁵ Schmitt, Carl: *Der Wert des Staates ...*, s. 93: „Jeder Wert, der mit dem einzelnen Menschen verknüpft werden kann, besteht in der Hingabe an der überindividuellen Rhythmus einer Gesetzlichkeit.“

tedy nemá smysl hovořit mimo *status civilis*.¹⁶ Tuto interpretaci podporuje i způsob, jímž je v *Hodnotě státu* uchopena sama problematika práva. Na rozdíl od slavného textu *Politické teologie* nesoucí podtitul *Čtyři kapitoly k učení o suverenitě* není v *Hodnotě státu* právo chápáno explicitně decisionisticky, není co do svého počátku rozhodnutím nebo příkazem, i když právě nejasnost přechodu mezi státem a právem, který není garantován pozitivní možností poznání tohoto práva, odlišuje Schmitta od oficiální katolické pozice, jak byla formulována například papežem Piem IX v *Seznamu omylů* (*Syllabus Errorum*) v roce 1864, a otevírá prostor pro decisionistické řešení *Politické teologie*.¹⁷ V roce 1914 Schmitt zcela jistě nesouhlasí s Hobbesovým tvrzením – *non veritas, auctoritas facit legem*. V mnoha ohledech se také Schmittova pozice blíží právnímu pozitivismu, jenž v předválečném Německu představoval dominantní směr právního myšlení a filosofie práva.¹⁸ Nicméně od právního pozitivismu Schmitta odlišuje jedna závažná skutečnost doposud unikající pozornosti badatelů. Právo (*Recht*) je abstraktní ideou (*reine Gedanke*) nebo skutečností, jež se ve své dokonalosti realizuje v proměnlivém světě člověka pouze skrze pluralitu jinak pozitivních právních systémů.¹⁹ Tento strukturální moment Schmittova právního myšlení má dva aspekty: a) je specificky tomistického původu, stejným způsobem Tomáš Akvinský rozumí dokonalosti individuálních materiálních jsoucen pouze v jejich dějinném celku. Tento participační model je při tom ne-platonský a implicitně pluralistický – vylučuje možnost realizace ideální obce, v níž by filosofové byli schopni nalézat zákony vlastní nejlepší obci;²⁰ b) z perspektivy komentáře k *Leviathanu* je možné i toto pojmání práva, které se sice později stane v počátku decisí, chápat jako základ pro „metafyzické“ založení rozdílu mezi jedinci konstituujícími politično a jejími nepřáteli.

Promítat do *Hodnoty státu* pozici z pozdějších děl zcela jistě nemůžeme. V *Hodnotě státu* se však Schmitt rozchází jak s Kantem, tak se starší antropologickou tradicí pracující

¹⁶ V *Hodnotě státu* Schmitt popisuje tzv. empirické individuum, jímž bychom mohli rozumět člověka bez zohlednění jeho vztahu k státu a právu, jak nahodilý shluk atomů. Viz Schmitt, Carl: *Der Wert des Staates ...*, str. 102. Význam tohoto společenského rozměru člověka je akcentován i v poměrně přehlíženém textu *Die Sichtbarkeit der Kirche*. Jak je tomu u Schmitta obvyklé, představují první věty klíč k celému textu: „Zwei Sätze bilden die Grundlage alles dessen, was man über die Sichtbarkeit der Kirche zu sagen vermag: der Mensch ist nicht allein in der Welt und: die Welt ist gut und was es ihr an Bösen gibt, ist die Folge der Sünde der Menschen.“ Viz Schmitt, Carl, *Die Sichtbarkeit der Kirche. Eine Scholastische Erwägung*, in: *Summa*, 2, 1917, str. 71.

¹⁷ Schmitt, Carl: *Politická teologie. Čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. Praha 2012, str. 12-15.

¹⁸ K významu právního pozitivismu před první světovou válkou viz Seitzer, J. – Thornhill, Ch.: *An Introduction to Carl Schmitt's Constitutional Theory: Issues and Context*, in: Schmitt, Carl: *Constitutional Theory*, Durham – London 2008, str. 1-50. K proměnám Schmittova vztahu k právnímu pozitivismu viz Wolin, Richard: C. Schmitt, *Political Existentialism, and the Total State*, in: *Theory and Society*, 19, 1990, 4, str. 389–416; Schwab, Georg: *Introduction to Political Theology*, in: Schmitt, Carl: *Political Theology. The Myth of the Closure of any Political Theology*, Polity 2008, str. xii.

¹⁹ Rumpf, Helmuth: *Carl Schmitt und Thomas Hobbes*, str. 15.

²⁰ V literatuře je Schmittův vztah k Akvinskému velmi opomíjen a zřejmě i Schmitt sám Akvinského nepovažoval za inspirační zdroj. Mnohem závažnější je Augustin se svým mnohem pesimističtějším pohledem na člověka a jeho možnosti. Nicméně uvedená strukturální podobnost není jediná, kterou u Schmitta můžeme nalézt. Druhou neméně významnou analogii lze spatřovat i ve funkci politična jako nutného předpokladu pro zachování vážnosti lidského života. I u Tomáše je situace člověka vytyčena primárně možností rozhodnutí v materiálním světě, kde je možná jak pluralita druhově stejných individuí, tak možnost násilné interakce. Tento „morální“ prostor je v obou případech vyhrazen člověku. Třetí analogie o níž by bylo možno uvažovat byla již zmíněna. *Syllabus Errorum* je ve výše zkoumaném aspektu tomistický.

s předpokladem jedné lidské přirozenosti. Pro Schmitta již není určující rozum, tedy ona *differentia specifica*, jež pro Kanta i značnou část západní tradice představovala princip *dignitatis* člověka, ale příslušnost k politickému celku formovanému právem, nebo na obecnější rovině k pluriverzu politických celků či tradic, podílejících se na ideji jedince utvářejícího práva. Tato Schmittova pozice v mnohém připomíná Prótagoru, jak se s ním setkáváme v slavném stejnojmenném Platónově dialogu. Schmitt stejně jako Prótagorás nepopírá možnost existence lidské pospolitosti bez práva, jež by omezovalo a krotilo svévoli a žádosti jedinců, nicméně taková existence by jen velmi obtížně mohla být nazývána lidskou.²¹ Rozdíl mezi prótagorovskou existenční mizérií a stavem plně co do bazálních potřeb saturované masifikované společnosti, jak ji Schmitt popisuje např. v *Nordlicht*, je zcela akcidentální.²² Ani v jednom případě není možné dosáhnout dokonalosti příslušející člověku či lépe řečeno *vážnosti* příslušející jeho dějinnému charakteru.²³

S ohledem na řečené je nutné text *Hodnoty státu* vnímat jako velmi radikální a zcela jistě implicitně odporující osvícenským představám nacházejících svůj politicky nejrazantnější výraz v idejích roku 1789, z nichž k nejdůležitějším můžeme počítat princip občanské rovnosti před zákonem respektující individualitu a autonomii člověka. Ten je v tomto Schmittově textu radikálně *zoon politikon*. Nicméně *zoon politikon* zbavený svého *daimona*, možnosti metafyzického nazírání nebo zjeveného Slova. Na jejich místo nastoupí až *politico* se svým vážností života zakládajícím vědomím *polemického* charakteru lidského života. To je ale moment až poválečného období, který je nicméně nemyslitelný bez odmítnutí zmíněné antropologické tradice stavějící do centra svého zájmu člověka obdařeného rozumem. Pokud by byl totiž člověka vskutku takový, byl by fyzický konflikt jen důsledkem intelektuální nedostatečnosti či selháním vždy alespoň možné domluvy.

2 Výmarské upřesnění

Základním vztahem v *Hodnotě státu* byl vztah práva a státu na jedné straně a jedince na straně druhé. Bez ohledu na změny, jež jsou spíše hlubší artikulací porozumění právu jako oné jedince překračující veličině, o níž lze v poreformačním sekularizujícím se světě uvažovat, zůstane jednotlivec u Schmitta vždy ve stínu řádu a politické moci. To lze formulovat i tak, že člověk ponechán imanenci světa, tedy, tradičně vyjádřeno, svým žádostem, upadá do řádu přirozenosti a ztrácí charakter osobnosti.²⁴ Již text *Diktatury* ve své poznámce k politické roli rozumu napovídá, že: a) vláda rozumu, jenž vždy nabýval emancipační potenciál ve vztahu k jedinci, je

²¹ Srov. Schmitt, Carl: *Der Wert des Staates...*, str. 84-85.

²² Schmitt, Carl: *Nordlicht ...*, s. 60: „Sie wollen den Himmel auf der Erde, den Himmel als Ergebnis von Handel und Industrie, der tatsächlich hier auf der Erde liegen soll, in Berlin, Paris oder New York, einen Himmel mit Badeeinrichtungen, Automobilen und Klubsesseln, dessen heiliges Buch der Fahrplan wäre.“

²³ Odkaz k Prótagorovi není zdůvodněn jen povrchní podobností právního relativismu. Vezmeme-li v potaz charakter Schmittovy politické teologie jako politického náboženství či politické teologie v antickém smyslu, jež plně využívá náboženství i jeho obsah k vlastní legitimizaci, vracíme se spolu s odmítnutím autonomie jedince před Sokratovo jedince emancipující filosofické dílo. K Schmittově politické teologii viz níže odd. 2.

²⁴ Schmitt, Carl: *Der Wert des Staates ...*, str. 10-11. Srov. např. Schmitt, Carl: *Tagebücher. Oktober 1912 bis Februar 1915*, Berlin 2005, str. 63: „Persönlichkeit, nicht im Rahmen der Gesetze, sondern durch Gesetze wird die Persönlichkeit erst, was sie ist. Die Gesetze können nicht die Persönlichkeit einschränken, was sie einschränken oder zurückhalten können, sind nur Auswüchse und Äußerungen von leidenschaftlichen und sehnsüchtigen Gelüsten, (...).“

v posledku tyranidou; b) jedinou a akceptovatelnou formou diktatury je diktatura komisariátní, tedy diktatura nedisponující zákonodárnou mocí. Respekt k právu a nejvyšší podezřívavost směrem k jedinci jakožto pouze světu imanentní bytosti reaktualizují model *Hodnoty státu*.

Zatímco text *Diktatury* je pro naše zkoumání důležitý především pro své hodnocení rozumu, ukazují se *Politická teologie* a *Římský katolicismus a politická forma* jako dva z hlediska bližšího určení práva rozhodující texty. V prvním se z práva stává rozhodnutí, druhý toto rozhodnutí váže na místo (*Ort*) a možnost reprezentace, kterou není nic jiného, než uznání transcendentního pólu lidského života. V *Římském katolicismu* je nejčistší formou reprezentace katolická církev, neboť ta reprezentuje člověka především v jeho společenském rozměru – *civitas humana*. Nicméně stát v postavě suveréna může rovněž v omezené míře plnit reprezentační roli, pokud je tím reprezentovaným například idea spravedlnosti nebo rovnosti.²⁵ Pokud bychom Schmittovu pozici z období roku 1914 hodnotili jako pozitivistickou nebo alespoň jako vykazující pozitivistické sklony, museli bychom mezi roky 1914 a 1922 klást poměrně hluboký myšlenkový předěl. Schmittova válečná zkušenost může vzhledem k své zprostředkovanosti plnit jen omezeně vysvětlující roli. Mnohem pravděpodobnější se zdá, že v *Hodnotě státu* ještě zcela nevyjasněná představa nabývá konkrétního tvaru v zmíněných textech z roku 1922, jež je nutné číst společně. Pro tuto domněnku hovoří jednak trvalá nedůvěra k jedinci a jednak nalezení nadindividuálního zdroje rozhodnutí suveréna, jimž je v místě zakotvená tradice, z níž se může jen za specifických rozkladných podmínek právního státu legality jedinec vyvázat.²⁶ Tyto dva momenty, naznačující spíše kontinuitu, než přelom mezi pozitivistickým a decisionistickým myšlením, je nutné analyzovat blíže. V jejich rozpracování totiž poprvé dochází ke konkrétní, i když opatrné, konstrukci nepřítelů.²⁷

Kdo je tedy nepřítelem v *Politické teologii* a *Římském katolicismu*? Odpověď je čtenáři předložena ve dvou rovinách, jež jsou komplementární. V první rovině je to anarchismus či individualismus se svým základním předpokladem o charakteru člověka – člověk je od přirozeností dobrou bytostí, jenž sdílí jak s křesťanstvím, tak s osvícenstvím. Zde lze rovněž říci, že výsledkem tohoto individualismu je právě člověk, o němž Schmitt hovoří jako o moderním. Již sám pojem „politická teologie“, vyskytující se v celém textu *Politické teologie* pouze třikrát, odkazuje k Bakuninovi. V druhé rovině je pak nepřítelem takové právní a politické myšlení, jež usiluje o eliminaci suveréna, tedy toho, kdo je schopen rozhodnout jak o výjimečném stavu, tak o tom, kdo je přítel a nepřítel, a o identifikaci státu s abstraktním a v místě nezakořeněným právem či zákonem (*Gesetz*), jehož propagátory či nositeli jsou především liberálové, anarchisté a také židovští filosofové a právní teoretici v čele s Hansem Kelsenem.

²⁵ Schmitt, Carl: *Römischer Katholizismus und politische Form*, Stuttgart 2008, str. 45-48. K významu pojmu reprezentace viz Schmitt, Carl: *Verfassungslehre*, 9. vyd., Berlin 1970, str. 209: „Repräsentation ist kein normativer Vorgang, kein Verfahren und keine Prozedur, sondern etwas Existentielles. Repräsentation heißt, ein unsichtbares Sein durch ein öffentliches anwesendes Sein sichtbar machen und vergegenwärtigen. Die Dialektik des Begriffes liegt darin, daß das Unsichtbare als abwesend vorausgesetzt und doch gleichzeitig anwesend gemacht wird.“

²⁶ Schmittovy kořeny v tomto ohledu musíme hledat v německém historismu 19. století, jak byl na jeho počátku formulován J. G. Droysenem a k jeho konci radikálněji H. von Treitschkem. K značné radikalizaci tohoto historismu dochází v Německu po roce 1918. Viz Böhler, D.: Arnold Gehlen: *Handlung und Institution*, in: *Grundprobleme der großen Philosophen*, Bd. II, 3. vyd., Speck, J. (Ed.), Göttingen 1991, str. 246-247.

²⁷ Za pozornost stojí, že tato naznačená Schmittova pozice posloužila 21. března Ottovi Dibeliovi, německému evangelickému teologovi, k uvítání Hitlerova nástupu k moci. Podrobněji srov. Strohm, Christoph: *Die Kirchen im Dritten Reich*, München 2011, str. 21-22.

Spor naznačený v druhé kapitole *Politické teologie* ale není jen sporem dvou teoreticko-právních či právně-filosofických přístupů. Jinak také řečeno, nejedná se o čistě teoretický problém bez praktických důsledků, a to ze dvou důvodů, které se zcela zřetelně ukazují ve chvíli, kdy zohledníme pozdější text *Pojmu politična*:²⁸

1) z perspektivy *Pojmu politična* není *Politická teologie* primárně, jak naznačuje spíše běžné čtení tohoto textu, o politickém nepříteli, ale o nepříteli politična.²⁹ Politično je jakýmkoliv oborem lidské činnosti a myšlení, v němž intenzita sporu (odlišnosti) vede k možnosti fyzického konfliktu a tedy i k možnosti zabít či být zabit. Schmittova slavná teorie politična tak zavádí dvě autentické, tedy z jiných neodvoditelné, kategorie přítele a nepřítele, jež ve vydání *Pojmu politična* z roku 1933 přestávají stát na stejné rovině jako kategorie etické, náboženské či estetické, ale jsou mnohem hlubšího, a tedy pro člověka i bytostného charakteru. Normativismus jako základ liberálního myšlení usiluje nejen o eliminaci suveréna, ale také o odstranění pojmu nepřítele, čímž je onen autentický rozměr lidské existence zastřen a ohrožen. Nepřítelem politična je tedy především normativistické myšlení a opět je nutné podtrhnout, že to je v Schmittových textech zastoupeno židovskými mysliteli a jeho historickou konkretizací je liberálně demokratický stát.

2) eliminace suveréna však má nejen tento rozměr. Důsledkem omezení suverenity ve prospěch legality je i utvoření politicky emancipovaného a nezávislého občanského prostoru, v němž jsou občané státu chráněni a mohou si žít své individuální životy do značné míry dle své libosti. Tento důsledek normativismu bychom mohli nazvat vnitřní anarchizací státu, která svého vrcholu dosahuje v parlamentárních demokraciích v rámci stranické soutěže, v níž již nejde o střet názorů, ale o střet skrytých individuálních zájmů.³⁰

K Schmittově teorii politična lze přistupovat ze dvou hledisek. Může být, za prvé, jak naznačuje L. Strauss a na něm závislý H. Meier, kritikou moderního chápání kultury, jež kulturu dělí do nezávislých oblastí ekonomie, vědy, umění, etiky atd. Politično se svými nároky na rozhodnutí tak můžeme pojímat jako náhradu ztraceného a jediného transcendentního vztažného bodu pro zhodnocení nevyhnutelného rozhodnutí a jeho nutné *vážnosti*.³¹ Není-li pak možné v principu

²⁸ Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen*, in: *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 58, 1927, 1. Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen*, in: *Probleme der Demokratie*. (Politische Wissenschaft), Berlin 1928, str. 1-34. Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen. Mit einer Rede über das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen*, München. Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen*, Hamburg 1933. K rozdílu mezi jednotlivými podobami textu *Pojmu politična* viz Meier, Heinrich: *Carl Schmitt and Leo Strauss. The Hidden Dialogue*, Chicago – London 1995, str. 6. pozn. 5. Skarżyński, Ryszard: *Od chaosu do řádu. Carl Schmitt i problem tego, co polityczne*, Warszawa 2012, str. 63-69.

²⁹ K rozlišení tzv. politické a metapolitické roviny viz Lievens, Matthias: *Carl Schmitt's Metapolitics*, in: *Constellations*, 20, 2013, 1, str. 121-137. Autor nicméně naprosto nepřehlídí k genealogii a širšímu kontextu Schmittova díla. V této poloze je dle našeho soudu jakákoliv interpretace deformací.

³⁰ Schmittův komentář k *Leviathanovi* tento moment rozvíjí velmi přesně. Podle Schmitta Hobbes tím, že vnitřní přesvědčení odlišil od státního kultu a ponechal jej v gesci jedince, oslabil jinak sevřenou teorii státu. Této slabosti se pak v *Theologicko-politickém* traktátu chopil Spinoza. Zajímavá je i volba lexikálních prostředků k popisu Spinozovy recepce Hobbesova *Leviathanu*. Schmitt hovoří o *Einbruch*, čemuž můžeme v daném kontextu rozumět jako vpádu židovského anarchizujícího myšlení přesně do nejslabšího místa Hobbesovy teorie státu a suverenity. Podrobněji k Schmittově diagnostice parlamentárních demokracií ve 20. letech 20. stol. viz Schmitt, Carl: *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, 9. vyd., Berlin 2010.

³¹ Tato interpretace funkce politična je možná a je dle našeho soudu „scholastickým“ motivem přizpůsobeným moderní době, v níž návrat k ztracené jednotě již není možný tradičními prostředky.

rozhodnutí založit na rozumu, zbývá pouze víra (*Glaube*). Podle Strausse i Meiera pak stojí právě teologie v základu Schmittova politického myšlení.³²

Schmittova politická teologie je, a to za druhé, analyzovatelná na několika rovinách. Když Strauss tematizuje Schmittovu politickou teologii, otevírá otázku vztahu politické filosofie a politické teologie.³³ Z výše uvedeného je patrné, že v tomto smyslu byl Schmitt politickým teologem. Nicméně otázka politické teologie má ještě rovinu vztahu politiky a teologického obsahu. Při analýze toho, jak Schmitt využívá náboženské a biblické motivy, se ukazuje, že Schmittova politická teologie není křesťanskou politickou teologií, ale politickou teologií v antickém smyslu nebo politickým náboženstvím. Této politické teologii je vlastní, že teologický obsah plní pouze instrumentální roli ve vztahu k politické moci.³⁴

Schmittovo rozhodnutí tak není navázáno na křesťanskou teologii, ale na politickou moc, jež se pro něj ukazuje být nejvyšší hodnotou. Ona Schmittem naznačená *vážnost* života, tolik ohrožena a zastřena v moderním světě, není vážností individuálního osudu tváří v tvář Bohu, jak by se mohlo nabízet, ale *vážností* ve vztahu k politické moci, jež ale může být jakoukoliv politickou mocí.

Texty výmarského období prohlubují (i rozšiřují) a konkretizují základní Schmittův náhled z *Hodnoty státu*. V tomto raném textu byl význam jednotlivce zcela závislý na státu a právu. Tím byla eliminována jakákoliv autonomie subjektu. V *Politické teologii* je naznačen protiklad takto pojaté individuality, jímž je individualita autonomní, již Schmitt považuje za základ moderního typu člověka. Prostorem pro její realizaci je pak právní stát stojící na abstraktních zákonech tolik prosazovaných právními vědci zvláště židovského původu, což ale Schmitt

³² Viz Meier, Heinrich: *The Lesson of Carl Schmitt: four Chapters on the Distinction between Political Theology and Political Philosophy*, Chicago 1998, str. xvi, pozn. 9: „Under the headword political theology, nothing much more than so called secularization theorem was discussed. In the atrophied form of a thesis of the history of concepts or the philosophy of science, which supposedly had certain correspondences, analogies, and structural identities in theology and jurisprudence as its object, political theology led a shadow existence on the periphery of the debate – a diversion and detoxification that Schmitt himself fostered at times to the best of his ability. In view of such a concept of political theology, it should be of no surprise that Schmitt's arcanum remained inaccessible.“

³³ Meier, Heinrich: *Carl Schmitt and Leo Strauss. The Hidden Dialogue*. Chicago and London 2005, str. xvi, xviii: „Political theology is a concept that makes distinction insofar as the determination of its intrinsic concern distinguishes political theology from political philosophy. The two are not distinct in the way that two scholarly disciplines or two relatively independent domains of human thought and action can be distinguished from each other. Rather, they are divided by their insuperably opposed answers to the question, How am I to live? (...) Carl Schmitt cannot be adequately grasped if one does not grasp the centre and the context of the work as political theology.“

³⁴ Nejnověji A. Motschenbacher, který Schmittovo dílo podrobně zkoumal prizmatem katolické teologie, Schmitta hodnotí těmito slovy: „Die Berufung auf Kirche und Katholicismus bleibt rein äußerlich, so daß festgestellt werden muß: Im Zentrum von Carl Schmitts Denken stehen nicht Kirche und Christlicher Glaube, sondern allein die Macht des Staates, die es zu rechtfertigen gilt. Die Kirche kann hier letztlich Konkurrenz sein. Dem Staatsrechtler geht es einzig und allein um den starken Staat und dessen Einheit, sprich um die Wiederherstellung einer ursprünglichen Einheit von Religion und Politik, wie sie die Heidnische Antike noch kannte, das Christentum jedoch notwendig zerstören mußte.“ Viz Motschenbacher, Alfons, *Katechon oder Großinquisitor*, str. 360. K problematice Schmittovy politické teologie viz dále Koslowski, Peter: *Politischer Monotheismus oder Trinitätslehre*, in: *Religionstheorie und politische Theologie*. Bd. 1. *Der Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen*, Taubes, Jacob (Ed.), München 1983, str. 26-43; Assmann, Jan: *Monotheismus als Politische Theologie*, in: *Politische Theologie. Formen und Funktionen in 20. Jahrhundert*, Brokoff, Jürgen (Ed.), Wien 2003, str. 13-29. *K theologia civilis* viz Lieberg, Godo: *Die Theologia Tripartita als Formprinzip antiken Denkens*, in: *Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge*, 152, 1982, 1, str. 25-53.

nemusel zdůrazňovat.³⁵ Celý vývojový proces od *Hodnoty státu* po *Pojem politična* lze shrnout v těchto krocích:

1. popření jedné lidské přirozenosti – člověk je konstruktem práva (*Recht*) prostřednictvím státu a jím prosazovaným konkrétním právem;
2. právo je ve své podstatě rozhodnutím vždy vázaným na místo (*Ort*), z čehož plyne mnohost právem konstituovaných politických celků;
3. pouze v rámci těchto politických celků nabývá lidský „materiál“ (onen původně shluk atomů) svůj smysl a také hodnotu;
4. existují lidé, jež do tohoto modelu nezapadají, nejsou utváření právem (*Recht*) nebo pouze vnějškově;
5. tito lidé jsou nepřáteli politična a na právně-teoretické rovině se toto nepřátelství realizuje především v normativismu zastoupeném Kelsenem a dalšími, implicitně Židy. Výsledkem jejich působení je *právní stát*.

Schmittův decisionismus není nikdy absolutním rozhodnutím. Rozhodnutí, stejně jako právo, je vždy situačního charakteru a součástí situace je i výchozí tradice. V této podobě decisionismu, kterému jen velmi obtížně můžeme rozumět jako onomu Kierkegaardovu skoku do víry, ač v nás Schmitt toto zdání probouzí pomocí analogie mezi zázrakem a rozhodnutím, není učiněn nejmenší ústupek individualismu. Ten je, stejně jako v *Hodnotě státu*, i ve výmarském období z hlediska nejvyšší hodnoty politické moci rozkladný. S ohledem na tento kontext Schmittova decisionismu lze konstatovat silnou kontinuitu i myšlenkovou souvislost mezi ranými a výmarskými texty spolu s naznačeným zacílením na tzv. židovskou otázku. Již ve výmarském období lze tvrdit, že se nepřítelem stává Žid. Tento proces je o to závažnější, že se tak děje prozatím implicitně a postupně.

3 Plné rozvinutí po roce 1933

Nepřijatelnost Schmittova působení a tvorby mezi léty 1933-1945 je skutečností, která se však setkala i se silně apologetickou recepcí.³⁶ Ta se snaží především ukázat, že se v případě Schmittova vstupu do NSDAP i v případě jeho již zcela otevřeného antisemitismu jedná o pouhý, i když citlivostí motivovaný, oportunismus. Texty a působení v tomto období tak bývají když ne přímo ignorovány, tak alespoň omlouvány. S vydáním *Glossarii* v roce 1991 a s postupným zveřejňováním starších Schmittových deníkových záznamů i jeho bohaté korespondence se však tato apologetická pozice stala zcela neudržitelná. Tyto prameny totiž dokládají, že Schmitta byl v zajetí „židovské otázky“ jak před rokem 1933, tak i po roce 1945. Ve shodě s R. Grossem tak můžeme tvrdit, že rok 1933 znamenal rok zlomový, ale pouze v tom smyslu, že se změnou politické situace přestal být významný a strategický Schmittův zdrženlivý

³⁵ *K právnímu státu (Rechtsstaat) u Schmitta viz Schmitt, Carl: Der bürgerliche Rechtsstaat (1928); Der Rechtsstaat (1935), in: Maschke, Günter, (Ed.), Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916-1969, Berlin 1995, str. 44-54; 108-120.*

³⁶ *K apologetickým textům můžeme řadit například tyto: Quaritsch, Helmuth: Positiones und Begriffe, Berlin 1989, str. 13-16; Quaritsch, Helmuth: Einleitung: Über den Umgang mit Person und Werk Carl Schmitts, in: Complexio Oppositorum, Quaritsch, Helmuth (Ed.), Berlin 1988, str. 13-24; Bendersky, Josef: Carl Schmitt, Theorist for the Reich. Princeton 1983, str. 242; Maschke, Günter: Zum „Leviathan“ von Carl Schmitt, in: Schmitt, Carl: Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes, 4. vyd., Stuttgart 2012, str. 179-215. V publicistickém prostoru pak tento Schmittův obraz proniká například v časopise Secession.*

a spíše implicitní antisemitismus, jak jsme se s jeho projevy setkali především v kritice normativismu. Z této perspektivy je pak ospravedlnitelné využít Schmittovy texty NS-období a ukázat na nich, jak se jeho utváření nepřítele konkretizuje a dovršuje.

Jako přechod zprostředkující text nám může posloužit vydání *Pojmu politična* z roku 1933, v němž dochází k několika relevantním změnám oproti dřívějším vydáním. Význam politična je intenzifikován. Není již relativně samostatnou doménou lidského myšlení a jednání, ale doménou mnohem hlubší či bytostnější. Změna struktury textu z roku 1933, kdy v centru již nestojí vztah politična a státu, rovněž naznačuje, že Schmitt reflektoval mocenskou pozici NSDAP. Této intenzifikaci politična je možné rozumět z výše nastíněného Schmittova pojetí jednotlivce a jeho vztahu k normativismu, který skrze abstraktní zákony (*Gesetz*) umožňuje rozpad politické jednoty na základní individuální úrovni, jako potvrzení dřívějších náhledů na hodnotu jednotlivce. Politično tak již není možností nejvyšší míry rozdělení s spojením, ale nejvyšší mírou jednoty a odlišení. Z nepřítele se stává cizí a z rozhodnutí rozlišení. Plný význam těchto změn je možné naznačit, zohledníme-li text *Politické teologie* a skutečnost, že se v něm nepojednává o politickém nepříteli, ale o nepříteli politična. Pojem politična z roku 1933 je právě na tuto nejvyšší rovinu situován. Primárním prostorem politična, v němž nastává ona maximální intenzita spojení a oddělení, se stává boj mezi individui s hodnotou danou právem a místně zakotvenou tradicí, a cizinci (*Fremde*).

V *Pojmu politična* z roku 1933 stále není obraz cizího konkretizován, ač jeho současníkům bylo zcela zřejmé, o kterou skupinu obyvatel se jedná. Pro nás je zásadní ta vlastnost Schmittovy politické teorie přítele a nepřítele či zde také cizího, že může být jednoduše upřesněna, nikoliv však libovolně, jak je samozřejmě možné na rovině dvou politických nepřátel, ale na základě dříve položených předpokladů, z nichž nejdůležitější je předpoklad vazby hodnoty jedince na místně situované právo. A právě k tomu dochází v Schmittových textech NS-období, z nichž k nejnázornějším patří článek *Dobré právo německé revoluce* (*Das gute Recht der deutschen Revolution*), monografie *Stát, hnutí, lid* (*Staat, Bewegung, Volk*), příspěvek z Schmittem organizované konference *Židovstvo v německé právní vědě* (*Das Judentum in der deutschen Rechtswissenschaft*) a již zmiňovaná kniha *Leviathan v nauce o státu Thomase Hobbesa* (*Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes*).³⁷

První text se objevil na stránkách NS-časopisu *Deutsche Beobachter* pouze několik málo dní po Schmittově vstupu do NSDAP.³⁸ Schmitt v něm popisuje proměny Německa po roce 1933, které charakterizuje jako probouzení se německého národa spočívající především v sebeuvědomění si svého jedinečného charakteru.³⁹ Tento proces probuzení a sebeuvědomění však není ničím samozřejmým. Je vždy ohrožen ze strany těch, kteří onen specifický charakter nemají či nesdílejí. S ohledem na výše uvedené můžeme říci, že „obrodný“ proces, o kterém Schmitt hovoří, má v právně-teoretickém kontextu svého nepřítele v zastáncích *legality*.

³⁷ Schmitt, Carl: *Das gute Recht der deutschen Revolution*, in: *Westdeutscher Beobachter. Amtlicher Organ der NSDAP*, 9, 1933, 108, 12. März. Schmitt, Carl: *Staat, Bewegung, Volk. Die Dreigliederung der Politischen Einheit*. Hamburg 1933. Schmitt, Carl: *Die Deutsche Rechtswissenschaft im Kampf gegen den jüdischen Geist. Schlußwort auf der Tagung der Reichsgruppe Hochschullehrer des Nationalsozialistischen Rechtswahrerbundes vom 3. und 4. Oktober 1936*, in: *Deutsche Juristen-Zeitung*, 41, 1936, s. 1193-1199.

³⁸ Signifikanční je i kontext v němž se tento Schmittův text nachází. Hned vedle něj je umístěn komentář k tzv. árijským paragrafům (*Die Wiederherstellung des Berufsbeamtentums*) a informace o pálení knih na německých univerzitách. Jako celek lze tyto texty chápat jako radikální rozchod z idejemi roku 1789.

³⁹ Schmitt, Carl: *Das gute Recht der deutschen Revolution*: „Ein Volk erwacht zum Bewusstsein seiner eigenen Art und besinnt sich auf sich selbst und seinesgleichen.“

Dobré právo německé revoluce je možné číst jako konkretizaci motivů, s nimiž jsme se již setkali: i) je odmítnutím principu rovnosti, a to s použitím předpokladu existence typicky německého charakteru či ducha (*Geist*). Schmitt se tak opět hlásí k kontrarevoluční tradici politického myšlení, jež bylo ohlášeno již v poslední kapitole *Politické teologie*, kde ukazuje svůj pozitivní vztah ke katolickému protirevolučnímu mysliteli Donoso Cortésovi; ii) zastánci legality v čele s Kelsenem ohrožují konstituci německé politické jednoty, a to jak zevnitř, neboť zmiňovaná legalita ponechává autentický prostor jedinci, tak zvenčí, protože ohrožuje politično jako takové, tedy pluralitní prostor umožňující ustavení německé politické jednoty v konfrontaci s politickým nepřítelem; iii) tyto *jiné* nelze změnit, neboť, jak víme z *Hodnoty státu*, charakter člověka je závislý na právu, v jehož kontextu je formován. Má-li tedy vůbec uvažovat o přirozenosti člověka, pak ta je zcela neurčena, zcela otevřená, vždy ve světě a vždy příslušná k určité tradici.

V knize *Stát, hnutí, lid* Schmitt míru odlišnosti potvrzuje, a to opět ve vazbě ba problematiku vztahu práva a jednotlivce:⁴⁰

„Různé národy a různé rasy je nutné přiřadit k různým způsobům myšlení. Se svrchovaností jednoho určitého typu myšlení se může pojít jedna duchovní a tedy i politická vláda. Jsou ale národy, jež existují pouze v „zákoně“, a to bez půdy, bez státu a bez církve. Normativistické myšlení se jím jeví být jediným rozumným právním myšlením a každý jiný způsob myšlení považují za nepochopitelný, mystický, fantastický nebo směšný.“⁴¹

Normativismus, jenž podle Schmitta pohlíží s pohrdáním na v tradici zakořeněné právní myšlení, byl vždy spjat s židovskými jmény. Ačkoliv tedy sama teorie politična s největší pravděpodobností nabízí dvě cesty svého uplatnění, kdy první v potvrzení nezrušitelné politické plurality rekonstruuje v možnosti násilí a nepřátelství vztažný bod vážnosti lidského života a druhá pracuje a využívá pojem nepřítele na „meta-politické“ rovině, vydává se Schmitt jen cestou druhou. Té pak na nechvalně známé konferenci *Židovstvo v německé právní vědě* (1936) dodává religiózní rozměr, jenž zaznívá v posledních větách Schmittovy závěrečné přednášky:

„Nezabýváme se Židem kvůli němu samému. To, oč usilujeme a za co bojujeme, je naše ryzí osobitost, neporušená čistota našeho německého národa. ‚Tím, že se bráním proti Židům,‘ jak říká Vůdce, ‚bojuji za dílo Boží.‘“⁴²

⁴⁰ Veškeré překlady jsou autorovy.

⁴¹ Schmitt, Carl: *Staat, Bewegung, Volk*, s. 9: „Die verschiedenen Völker und Rassen sind verschiedenen Denktypen zugeordnet, und mit der Vorherrschaft eines bestimmten Denktypus kann sich eine geistige und damit politische Herrschaft über ein Volk verbinden. Es gibt Völker, die ohne Boden, ohne Staat, ohne Kirche, nur im »Gesetz« existieren; ihnen erscheint das normativistische Denken als das allein vernünftige Rechtsdenken und jede andere Denkart unbegreiflich, mystisch, phantastisch oder lächerlich.“

⁴² Schmitt, Carl: *Die Deutsche Rechtswissenschaft im Kampf gegen den jüdischen Geist*, str. 1199: „Uns beschäftigt der Jude nicht seiner selbst wegen. Was wir suchen, und worum wir kämpfen, ist unsere unverfälschte eigene Art, die unversehrte Reinheit unseres deutschen Volkes. ‚Indem ich mich des Juden erwehre‘, sagt unser Führer, ‚kämpfe ich für das Werk des Herrn.‘“

Stejně jako jako jsou tzv. Norimberské zákony ve svém rasovém rozlišení odkázány na náboženské kritérium, odvolává se i Schmitt na náboženské motivy ve zdůvodnění své nenávisti vůči Židům, kterou však s ohledem na charakter jeho vlastní politické teologie musíme chápat jen jako vnějškovou a zakrývací její iracionální původ. Doklad tohoto tvrzení pak lze najít v komentáři k Leviathanovi.

„Leviathan, tedy námořní mocnosti, bojují zejména proti mocnostem kontinentálním, proti Behemothovi. (...) Židé ale stojí opodál a přihlížejí, jak se národy Země navzájem zabíjejí; pro ně je tato vzájemná šchita a porážka podle práva a košer. Proto pojídají maso zabitých národů a z toho také žijí.“⁴³

V tomto odstavci je postupná konstrukce skutečného a bytostného nepřítele dovršena. Z perspektivy poválečných zápisků *Glossarium*, v nichž nenacházíme nejmenší lítost nad osudem evropských Židů, se tento text nejeví být pouhou poplatností politické situaci, jak Schmitt naznačuje v norimberském rozhovoru s vyšetřovatelem Kempnerem.⁴⁴ A zcela jistě není ani pohledem nezúčastněného teoretika, jimž by Schmitt rád byl v *Ex Captivitate Salus*.

Závěr

Proces utváření obrazu nepřítele je v Schmittově díle postupný. V první fázi je umožněn odmítnutím předpokladu jedné lidské přirozenosti, jež se v očích evropské filosofické tradice vždy pojila s respektem a úctou a jež rovněž znemožňovala zavedení absolutního nepřítele. Odmítnutí této tradice filosoficko-antropologického myšlení si vynutilo hledání rozdílů. V *Hodnotě státu* jsou rozdíly přirozenou součástí autentické lidské situace ve světě a lze na ně pohlížet jako na důsledky nutné plurality politických celků, jež každý svým specifickým způsobem uskutečňuje ideu práva. V *Politické teologii* ale dochází k zvratu. Z politického nepřítele se stává přítel, a to podle zásady nepřítel mého nepřítele je můj přítel. Skutečným nepřítelem je pak nepřítel politična. Politický nepřítel může být podmínkou konstituce mé vlastní identity. Nepřítel politična ale tuto identitu ohrožuje, a to tím nejnebezpečnějším a také jediným možným způsobem, totiž zcela nezjevně, ve skrytosti za asimilací a také ve skrytosti za legalitou, která je rovněž podmínkou pro vznik onoho tzv. moderního člověka, o němž se již v roce 1916 Schmitt vyjadřoval s takovým pohrdáním.⁴⁵ To co pak u Schmitta nacházíme po roce 1933 není již ničím více, než konkretizací, která však, a to zvláště s ohledem na komentář k Leviathanovi, prozrazuje iracionální a snad i patologický základ Schmittova antisemitismu.

⁴³ Schmitt, Carl: *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes*, str. 18: „Im besonderen kämpft der Leviathan, das sind die Seemächte, gegen die Landmächte, den Behemoth. (...) Die Juden aber stehen daneben und sehen zu, wie die Wölke der Erde sich gegenseitig töten; für sie ist dieses gegenseitige, Schächten und Schlachten' gesatzmäßig und 'koscher'. Daher essen sie das Fleisch der getöteten Völker und leben davon.“

⁴⁴ Srov. např. Schmitt, Carl: *Glossarium*, str. s. 45: „So besteht die Gerechtigkeit der göttlichen Weltordnung darin, daß sie das, was wir als unsere Gegenwart empfinden, ignoriert. Als Got zuließ, daß hunderttausende von Juden getötet wurden, sah er gleichzeitig schon die Rache, die sie an Deutschland nahmen.“

⁴⁵ Nakonec i Schmittovy deníky z let 1912-1915 prozrazují, že moderní či pouze konzumní člověk je Schmittovou obsesí. Antisemitské momenty jsou rovněž přítomné, ačkoliv v spíše v nesystematické a stále náhodné podobě. Viz Schmitt, Carl: *Tagebücher. Oktober 1912 bis Februar 1915*, 2. opr. vyd., Berlin 2005.

Nakonec tedy zbývá otázka motivace, již můžeme ale pouze polemicky naznačit. Výzkum Schmittovy politické teologie ukazuje, že se nejedná o politickou teologii katolickou či šířeji křesťanskou. I přes to však charakter jím konstruovaného nepřítele prozrazuje původ v katolickém prostředí přelomu 19. a 20. stol. Můžeme-li na základě práce Olafa Blaschke tento katolický antisemitismus vymezit homogenizační, zjednodušující, kompenzační a konkurenční funkcí, pak všechny tyto nalézáme i u Schmitta:

1) z pohledu katolíka přelomu 19. a 20. století je německá společnost silně polarizovaná. Již Schmittův raný text *Nordlicht* na tuto polarizaci poukazuje v kontextu kritiky modernizace a sekularizace, jež byla katolíky vnímána jako ohrožující. Nositeli této modernizace však nejsou jen protestanté, ale především Židé, kteří se jí dokázali přizpůsobit snad nejlépe. Akcentace židovského motivu v konkrétním Schmittově případě umožnila překlenout společným nepřítelem tradiční antagonismus mezi protestanty a katolíky a konstruovat jednotící základ pro německý národ, který po emocionální stránce Schmitt sám postrádal.

2) s katolickým prostředím je spjat silný pocit méněcennosti vůči převážně protestantské společnosti, což bylo posíleno zvláště nepřátelským postojem Vilémovského císařství ke katolicismu. Tento pocit méněcennosti je možná nalézt i u Schmitta, který je v pruském Berlíně cizincem, nikam nepatří a je často finančně závislý na svých židovských přátelích.

3) v Schmittově odporu vůči židům jsou využity výsledky jeho boje proti modernizačním tendencím doby, o jejichž nezvratnosti byl na rozdíl od konzervativního Donoso Cortése přesvědčen s tím, že v rovině dějin filosofie je Spinozovi přisouzena ona smrtelná rána modernímu státu, a to vytvořením prostoru autonomie jedince. V tomto ohledu je také možné nahlížet dva styčné body se stranou Zentrum, která jakožto katolická reakce bránila po roce 1871 ohroženou identitu katolického obyvatelstva Německého císařství a z antijudaismu učinila politikum.

Seznam použitých zdrojů

- ASSMANN, Jan: Monotheismus als Politische Theologie, in: *Politische Theologie. Formen und Funktionen in 20. Jahrhundert*, BROKOFF, Jürgen (Ed.), Wien 2003, str. 13-29.
- BALAKRISHNAN, Gopal: *The Enemy: An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. London 2002.
- BALLESTREM, Karl – OTTMAN, Henning, *Politická filosofie 20. století*, Praha 1993, str. 59-86.
- BENDA, Julien: *Der Verrat der Intellektuellen*, Jerusalem 2013.
- BENDERSKY, Josef: *Carl Schmitt, Theorist for the Reich*. Princeton 1983.
- BLASCHKE, Olaf: *Katholizismus und Antisemitismus im deutschen Kaiserreich*, Diss. Bielefeld 1995.
- BÖHLER, David: Arnold Gehlen: Handlung und Institution, in: *Grundprobleme der großen Philosophen*, Bd. II, 3. vyd., SPECK, J. (Ed.), Göttingen 1991.
- FORSYTHE, Murray: Carl Schmitt: The Concept of the Political, in: *The Political Classics: Green to Dworkin*, KEENS-SOPER, Maurice (ed.), Oxford 1996, str. 78-79.
- GROH, Ruth: *Arbeit an der Heillosigkeit der Welt. Zur politisch-theologischen Mythologie und Anthropologie Carl Schmitts*, Frankfurt am Main 1998.
- GROSS, Rafael: *Carl Schmitt und die Juden*. Frankfurt am Main 2005.
- HERNÁNDEZ, Arias: *Donoso Cortés und Carl Schmitt eine Untersuchung über die staats- und rechtphilosophische Bedeutung von Donoso Cortés im Werk Carl Schmitts*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1998.
- HÜSMERT, Ernst: Carl Schmitt in Plettenberg, in: *Archivpflege in Westfalen und Lippe*, 6, 1997, str. 3-6.

- KOSLOWSKI, Peter: Politischer Monotheismus oder Trinitätslehre, in: *Religionstheorie und politische Theologie. Bd. 1. Der Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen*, TAUBES, Jacob (Ed.), München 1983, str. 26-43.
- LAACK, Dirk van: *Gespräche in der Sicherheit des Schweigens. Carl Schmitt in der politischen Geistesgeschichte der frühen Bundesrepublik*. 2. vyd., Berlin 2002.
- LANGE, Christoph: *Mysterium Wirklichkeit. Walter Warnach und der politische Manierismus Carl Schmitts*, München 2003.
- LIEBERG, Godo: Die Theologia Tripartita als Formprinzip antiken Denkens, in: *Rheinisches Museum für Philologie. Neue Folge*, 152, 1982, 1, str. 25-53.
- LIEVENS, Matthias: Carl Schmitt's Metapolitics, in: *Constellations*, 20, 2013, 1, str. 121-137.
- MASCHKE, Günter: Zum „Leviathan“ von Carl Schmitt, in: SCHMITT, Carl: *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes*, 4. vyd., Stuttgart 2012.
- MEHRING, Heinrich: *Carl Schmitt. Aufstieg und Fall*, München 2009.
- MEIER, Heinrich: *Carl Schmitt and Leo Strauss. The Hidden Dialogue*, Chicago – London 1995.
- MEIER, Heinrich: *The Lesson of Carl Schmitt: four Chapters on the Distinction between Political Theology and Political Philosophy*, Chicago 1998.
- MOTSCHENBACHER, Alfons: *Katechon oder GroßInquisitor. Eine Studie zu Inhalt und Struktur der Politischen Theologie Carl Schmitts*, Marburg 2000.
- MÜLLER, Jean-Wernant: *Dangerous Mind. Carl Schmitt in Post-War European Thought*, New Haven – London 2003.
- PLATT, Kristopher: Unter dem Zeichen des Scorpions. Feindmuster, Kriegsmuster und das Profil des Fremden, in: *Feindschaft*, BREHL, M. – PLATT, K., (Eds.), München 2003, str. 13-52.
- QUARITSCH, Helmuth: Einleitung: Über den Umgang mit Person und Werk Carl Schmitts, in: *Complexio Oppositorum*, QUARITSCH, Helmuth (Ed.), Berlin 1988.
- QUARITSCH, Helmuth: *Possitiones und Begriffe*, Berlin 1989.
- RUMPF, Helmuth: *Carl Schmitt und Thomas Hobbes. Ideelle Beziehungen und aktuelle Bedeutung mit einer Abhandlung über: Die Frühschriften Carl Schmitts*, Berlin 1971.
- SEITZER, J. – THORNHILL, Ch.: An Introduction to Carl Schmitt's Constitutional Theory: Issues and Context, in: SCHMITT, Carl: *Constitutional Theory*, Durham – London 2008, str. 1-50.
- SCHMITT, Carl, Die Sichtbarkeit der Kirche. Eine Scholastische Erwägung, in: *Summa*, 2, 1917, str. 71-80.
- SCHMITT, Carl: Der Begriff des Politischen, in: *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 58, 1927, 1.
- SCHMITT, Carl: Der Begriff des Politischen, in: *Probleme der Demokratie. (Politische Wissenschaft)*, Berlin 1928, str. 1-34.
- SCHMITT, Carl: *Der Begriff des Politischen. Mit einer Rede über das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitischenungen*, München.
- SCHMITT, Carl: *Der Begriff des Politischen*, Hamburg 1933.
- SCHMITT, Carl: Das gute Recht der deutschen Revolution, in: *Westdeutscher Beobachter. Amtlicher Organ der NSDAP*, 9, 1933, 108, 12. März.
- SCHMITT, Carl: *Staat, Bewegung, Volk. Die Dreigliederung der Politischen Einheit*. Hamburg 1933.
- SCHMITT, Carl: Die Deutsche Rechtswissenschaft im Kampf gegen den jüdischen Geist. Schlußwort auf der Tagung der Reichsgruppe Hochschullehrer des Nationalsozialistischen Rechtswahrerbundes vom 3. und 4. Oktober 1936, in: *Deutsche Juristen-Zeitung*, 41, 1936, s. 1193-1199.
- SCHMITT, Carl: *Verfassungslehre*, 9. vyd., Berlin 1970.
- SCHMITT, Carl: *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*. Berlin 1991.
- SCHMITT, Carl: Der bürgerliche Rechtsstaat (1928); Der Rechtsstaat (1935), in: MASCHKE, Günter, (Ed.), *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916-1969*, Berlin 1995, str. 44-54; 108-120.

- SCHMITT, Carl: *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*, 2. vyd., Berlin 2004.
- SCHMITT, Carl: *Tagebücher. Oktober 1912 bis Februar 1915*, Berlin 2005
- SCHMITT, Carl: *Römischer Katholizismus und politische Form*, Stuttgart 2008.
- SCHMITT, Carl: *Theodor Däubler „Nordlicht“. Drei Studien über die Elemente, den Geist und die Aktualität des Werkes*, 3. vyd. Berlin 2009.
- SCHMITT, Carl: *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, 9. vyd. Berlin 2010.
- SCHMITT, Carl: *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn und Fehlschlag eines politischen Symbols*, 4. vyd., Stuttgart 2012.
- SCHMITT, Carl, *Politická theologie. Čtyři kapitoly k učení o suverenitě*. Praha 2012.
- SCHWAB, Georg: Introduction to Political Theology, in: SCHMITT, Carl: *Political Theology. The Myth of the Closure of any Political Theology*, Polity 2008.
- SKARŻYŃSKI, Ryszard: *Od chaosu do ładu. Carl Schmitt i problem tego, co polityczne*, Warszawa 2012.
- STROHM, Christoph: *Die Kirchen im Dritten Reich*, München 2011.
- TOMMISSEN, Pieter, Carl Schmitt im Gespräch mit Dieter Groh und Klaus Figge, in: *Over en in zake Carl Schmitt*, Tommissen, Pieter (Ed.), Brüssel 1975.
- WILLMS, Bernard: Carl Schmitt – Jüngster Klassiker des politischen Denkens, in: *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt*, QUARITSCH, Helmuth (ed.), Berlin 1988, s. 577-598.
- WOLIN, Richard: C. Schmitt, Political Existentialism, and the Total State, in: *Theory and Society*, 19, 1990, 4, str. 389–416.
- ZARKA, Charles: *Un détail nazi dans la pensée de Carl Schmitt. La justification des lois de Nuremberg du 15 septembre 1935*, Paris 2005.